องค์ใดพระสัมพุทธ (3)*

ฟุกิตะ ทากามิจิ (ผู้เขียน) ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว (ผู้แปล)*****

การประสูติของพระโพธิสัตว์

กบิลพัสดุ์

จากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ ข้าพเจ้าคิดว่าใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ในมหาวทานสูตร เรื่องแรกที่ถูกสร้างขึ้นก็คือตำนานการประสูติ เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ ดังนั้นแล้ว เราไม่อาจขนานนามพระองค์ว่า “พระพุทธเจ้า” ซึ่งก็คือ “ผู้ตื่นแล้ว” ได้โดยเด็ดขาด ในที่นี้ บรรดาผู้คนในสมัยนั้นซึ่งเล่าขานพุทธประวัติเริ่มเรียกพระองค์

---

* แปลจาก 吹田隆道『ブッダとは誰か』東京：春秋社, 2013。(Takamichi, Fukita. Budda to wa dare ka. Tokyo: Shunjusha Publisher, 2013.)

** 吹田隆道 (Takamichi, Fukita) อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยบุคเคียว เมืองเกียวโต

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว อาจารยร์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ctudkeao@gmail.com

ในตอนก่อนที่จะตรัสรู้ว่า “พระโพธิสัตว์”[1] อันหมายถึง “บุคคลที่จะบรรลุโพธิ” ก่อนอื่นเรามาพิจารณาเกี่ยวกับตำนานการประสูติของพระโพธิสัตว์พระองค์นั้นก่อน

พระศากยมุนีประสูติเป็นพระราชโอรสพระองค์แรกของราชตระกูล มีพระราชบิดาคือพระเจ้า “สุทโธทนะ”/“ศุทโธทนะ”[2] ราชาแห่งศากยวงศ์ซึ่งมีราชธานี คือ “กปิลวัตถุ” / “กปิลวัสตุ”[3] มีพระราชมารดาคือพระนางมายา[4] ใน “เรื่องราวว่าด้วยพระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์” ในมหาวทานสูตรก็กล่าวถึงรายนามของพระราชบิดา พระราชมารดา ราชธานี วงศ์กษัตริย์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทราบกันอยู่เกี่ยวกับพระศากยมุนีใน “ฐานะมนุษย์ปุถุชน” ตั้งแต่แรก ทว่าพระเจ้าสุทโธทนะนั้นมิได้เป็น “พระราชาผู้ทรงอาญาสิทธิ์สมบูรณ์” ซึ่งอนุมานความหมายจากคำว่า “พระราชา”[5] แต่ดังที่กล่าวแล้วในบทนำ เพราะสถานะที่ (กบิลพัสดุ์) เป็นประเทศราชของแคว้นโกศล เราควรจะคาดคิดถึงพระองค์ในฐานะผู้นำของกลุ่มชนเผ่าที่เป็นสาธารณรัฐ อันเป็นตระกูลเจ้าผู้สูงศักดิ์ประจำท้องถิ่นที่ปกครองดินแดนมากกว่า

---

[1] ผู้แปล: 菩薩 Bosatsu สันสกฤต โพธิสตฺว บาลี โพธิสตฺต ความหมายและศัพทมูลของคำนี้เป็นสิ่งที่นักวิชาการยังถกเถียงอยู่ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า สตฺตฺว หรือ สตฺต หมายถึง “บุคคล สิ่งมีชีวิต สัตว์” (being) ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง มี Oskar von Hinüber เป็นต้น เชื่อว่า สตฺต ในภาษาบาลี หรือ ปรากฤต ควรจะตรงกับคำสันสกฤตว่า สกฺต “ติดข้อง ติดอยู่กับ มุ่งไปสู่ อุทิศตนเพื่อ” โพธิสตฺต จึง ควรแปลว่า “ผู้ที่อุทิศตน หรือ มุ่งไปสู่ความหลุดพ้น” มากกว่า

[2] ผู้แปล: 浄飯王 Jōban-ō สันสกฤต ศุทฺโธทน บาลี สุทฺโธทน

[3] ผู้แปล: สันสกฤต กปิลวสฺตุ บาลี กปิลวตฺถุ ไทยเรียกกบิลพัสดุ์ ตามภาษาสันสกฤต

[4] ในภาษาจีน หรือ ภาษาญี่ปุ่น คำว่า王 ō อย่างในคำว่า 浄飯王 Jōban-ō (พระเจ้าสุทโธทนะ) หมายถึง พระราชา ผู้เป็นใหญ่ หรือ เจ้าผู้ครองดินแดน

[5] เนื่องจากแผนที่ในหนังสือต้นฉบับเป็นแผนที่ภาษาญี่ปุ่น ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ผู้แปลไม่ได้ใช้แผนที่ดังกล่าว แต่ใช้แผนที่จากแหล่งอ้างอิงอื่นที่เทียบเคียงได้แทน

สถานที่ซึ่งเป็นพระราชวังของกรุงกบิลพัสดุ์ ราชธานีของศากยตระกูลนั้น สันนิษฐานว่า คือ "ติเลาระโกต" (ผู้แปล: Tilaurakot) ซึ่งอยู่เชิงเขาทางตอนใต้ของเทือกเขาหิมาลัย ในประเทศเนปาลในปัจจุบัน (ดูแผนที่ประกอบ)[6]

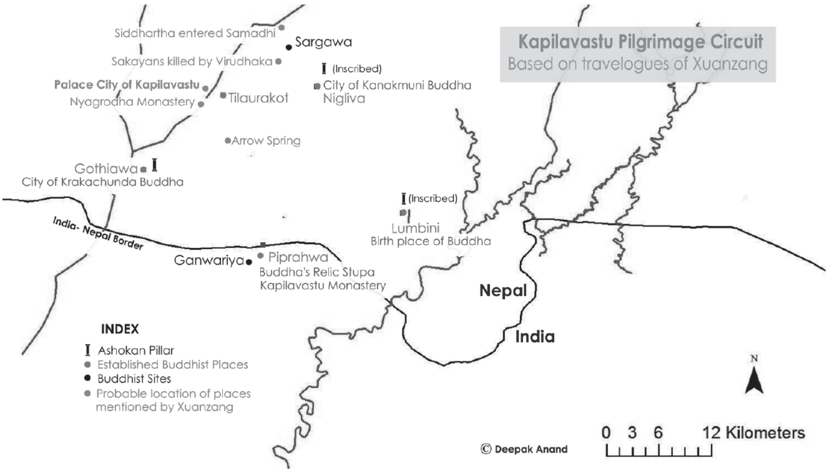

แผนที่จาก http://nalanda-insatiableinoffering.blogspot.com/2017/06/resolving-puzzle-of-palace-city-of_20.html

กระนั้น แม้ว่าความคิดเห็นนี้จะเป็นที่ยอมรับในฐานะสมมุติฐานที่มีอิทธิพลในราวสิ้นคริสตศตวรรษที่ 19 ก็ตาม แต่ก็หาเป็นที่ยุติแน่นอนไม่ ตาม法顕伝 (ผู้แปล: Hokkenden) *จดหมายเหตุของพระฟาเหียน* (ผู้แปล: 法顕 Hokken, Pinyin: Fǎxiǎn) ผู้เดินทางจาริกไปอินเดียเมื่อต้นคริสตศตวรรษที่ 5 และ 大唐西域記 (ผู้แปล: daitōsaiikiki) *จดหมายเหตุของพระเสวียนจั้ง* (ผู้แปล: 玄奘 genjō, Pinyin: Xuánzàng) พระนักเดินทางในคริสตศตวรรษที่ 7 ในเรื่องสถานที่นั้นมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ จากการสำรวจขุดค้นซึ่งได้เริ่มกระทำอีกครั้งใน

6 เนื่องจากแผนที่ในหนังสือต้นฉบับเป็นแผนที่ภาษาญี่ปุ่น ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ผู้แปลไม่ได้ใช้แผนที่ดังกล่าว แต่ใช้แผนที่จากแหล่งอ้างอิงอื่นที่เทียบเคียงได้แทน

ปีค.ศ. 1967 แม้การพบซากโบราณสถานที่เป็นฐานของพระราชวังซึ่งสามารถนับย้อนไปถึงสมัยของพระศากยมุนี ได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง แต่ทว่า ไม่พบโบราณวัตถุที่มีจารึก จึงไม่อาจเป็นหลักฐานที่แน่นอนเป็นที่ยุติได้

อีกด้านหนึ่ง ฝั่งรัฐบาลอินเดียได้เริ่มการสำรวจขุดค้นเมืองปิปราห์วาอีกคำรบหนึ่ง ที่ซึ่งมีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุของพระศากยมุนีในปีค.ศ. 1971 (ดูแผนที่ประกอบ) และดังที่เคยอภิปรายแล้วก่อนหน้านี้ พร้อมกับการขุดค้นพบภาชนะบรรจุสารีริกธาตุซึ่งภายในมีพระธาตุบรรจุอยู่เมื่อไม่นานมานี้ ยังมีการขุดค้นพบตราประทับที่มีจารึกชื่อ “กบิลพัสดุ์” ห่างจากแหล่งโบราณสถานที่เป็นอารามทางด้านตะวันออกด้วย จากการที่รัฐบาลอินเดียได้รายงานว่าปิปราห์วาแห่งนี้ต่างหากคือเมืองกบิลพัสดุ์ ทำให้เกิดช่วงเวลาซึ่งเรียกว่า “ช่วงกบิลพัสดุ์สองแห่ง” อยู่พักหนึ่ง แต่ทว่า ในปัจจุบัน เราสามารถเข้าใจได้ว่า ที่ตั้งของพระราชวัง คือติเลาระโกต ส่วนปิปราห์วา คือซากของสถูปที่บรรจุพระธาตุ และอาราม ทั้งสองแหล่งนี้ห่างกันเพียงไม่กี่สิบกว่ากิโลเมตรเท่านั้น การที่คิดว่าบริเวณนี้ทั้งแถบเป็นกรุงกบิลพัสดุ์ของศากยตระกูลจึงสมเหตุสมผลกว่า

การเสด็จจุติจากสวรรค์และการเสด็จปฏิสนธิในครรภ์

ในบรรดาลักษณะ 8 ประการของพุทธประวัติ ก่อนอื่น เรื่อง “การเสด็จจุติจากสวรรค์” และ “การเสด็จปฏิสนธิในครรภ์” ซึ่งเป็นการที่พระศากยมุนีทรงสิ้นอายุขัยในสวรรค์ชั้นดุสิต เสด็จลงมาอุบัติในมนุษยโลก ได้ถูกเล่าในตำนานยุคหลังเรื่องเล่า “สุบินนิมิตการปฏิสนธิ” (託胎霊夢 takutaireimu) ซึ่งช้างเผือก 6 งา (ผู้แปล: ช้างตระกูลฉัททันต์) ได้ลงมาจากสรวงสวรรค์และเข้าไปในพระครรภ์ของพระนางมายานั้นเป็นที่รู้จักแพร่หลาย แต่ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ซึ่งเล่าสืบต่อมาใน “มหาวทานสูตร” ตำนานเรื่องนี้ยังไม่ปรากฏ เนื่องจากที่รั้วเวทิกาของ (สถูป) ภารหุต มีภาพปฏิมากรรมนูนต่ำซึ่งมีช้างกำลังก้าวลงมาหลงเหลืออยู่ อาจทำให้คิดได้ว่าในราวศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล ตำนานเรื่องนี้คงสมบูรณ์แล้ว แต่ทว่า ยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนว่าภาพนี้แสดงสัญลักษณ์อะไร

อีกทั้งยังมีทฤษฎีที่ว่า โดยทั่วไปแล้ว ในศิลปะคันธาระ รูปช้างนี้จะถูกแสดงไว้ในรูปทรงกลม หมายถึงแสงสว่าง

อันที่จริง ใน “พุทธประวัติพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร” มีการเล่าขานเหตุการณ์ ตอนที่พระโพธิสัตว์เสด็จปฏิสนธิในครรภ์ ว่ามีแผ่นดินไหวเกิดขึ้น โลกอันมืดมิดซึ่งแม้แต่พระอาทิตย์ พระจันทร์สาดส่องไปไม่ถึง (ผู้แปล: โลกันตนรก) ได้ถูกแสงโอภาสสาดส่อง และมีการเล่าขานเรื่อง “การรับรู้ถึงผู้อื่น” ของผู้ที่อาศัยในโลกอันมืดมิดแห่งนั้น ที่ได้รับรู้เรื่องที่มีผู้อื่นอาศัยอยู่ ด้วยแสงโอภาสนี้นั่นเอง แท้จริงแล้วการเสด็จมาปฏิสนธิในครรภ์ ถูกเล่าในเชิงสัญญะว่าเป็นการปรากฏแสงสว่างซึ่งทำให้เห็นโลกแห่งความจริงแก่ผู้ที่แข็งกระด้างด้วยความเห็นแก่ตัว มองเห็นเพียงแต่ตนเองเท่านั้น เนื่องจากใจความเดียวกันกับเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นซ้ำในตอนประสูติด้วย เข้าใจว่า(ผู้เล่า)ตั้งใจจะถ่ายทอดเหตุการณ์พิเศษซึ่งเป็น “การเสด็จลงมาประสูติของพระผู้กระทำโลกให้แจ้ง”

สถานที่ประสูติ ลุมพินี

สถานที่ประสูติที่แท้จริงของพระศากยมุนี คือ ลุมพินี (ดูแผนที่ประกอบ) เนื่องจาก เรื่องพระศากยมุนีประสูติ ณ ลุมพินี ถูกเล่าสืบทอดมาในคัมภีร์ “สุตตนิบาต” ซึ่งเชื่อกันว่าได้รักษาตำนานเล่าขานสืบทอดแต่ดั้งเดิมในยุคแรกไว้ ฉะนั้น ลุมพินีจึงเป็นที่รู้กันในฐานะเป็นที่ประสูติตั้งแต่แรก ๆ

> พระโพธิสัตว์ ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐนั้น หาผู้เปรียบมิได้ ได้ประสูติแล้วบนแผ่นดิน ณ ลุมพินี หมู่บ้านของศากยตระกูล เพื่อประโยชน์และความสุข
>
> (สุตตนิบาต 683)[7]

---

[7] ผู้แปล : โส โพธิสตฺโต รตนวโร อตุลฺโย มนุสฺสโลเก หิตสุขตาย ชาโต
สกฺยาน คาเม ชนปเท ลุมฺพิเนยฺเย เตนมฺห ตุฏฺฐา อติริว กลฺยรูปา
(ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต นลกสุตฺต 388.1110) เมื่อแปลจากบาลี จะเห็นความความต่าง

แต่ทว่า เรื่องเล่าสืบต่อนี้ อยู่ในเรื่องเหตุปัจจัยซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นเรื่องที่ถูกเพิ่มเข้ามาในภายหลังในฐานะที่เป็นบทนำเรื่อง (ผู้แปล: วัตถุกถา) ของพระสูตรนี้ ไม่ใช่เรื่องเล่าสืบต่อที่สามารถสืบย้อนไปถึงสมัยเดียวกันกับตัวบทหลักได้ จึงไม่คิดว่าจะเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่าลุมพินีเป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัยเริ่มแรก นอกจากนี้ ใน "เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์" ในมหาวทานสูตรก็เช่นกัน มีการกล่าวถึงชื่อของกรุงกบิลพัสดุ์ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ไม่ได้แสดงหัวข้อที่ระบุเป็นพิเศษว่าเป็นสถานที่ประสูติ เพียงแต่จารึกของพระเจ้าอโศก ซึ่งกำหนดว่าได้ครองราชย์ 116 ปี หรือ 218 ปีหลังจากพุทธปรินิพพาน ได้บันทึกเรื่องการเสด็จไปเยือนลุมพินีในฐานะสถานที่ประสูติของพระศากยมุนีด้วยพระองค์เอง สิ่งนี้เป็นเอกสารเก่าแก่แน่ชัดที่สุดซึ่งเราทราบได้

เหตุใด สถานที่ประสูติจึงไม่เป็นกรุงกบิลพัสดุ์ แต่เป็นลุมพินีนั้น ไม่เป็นที่แน่ชัด มีการวิจัยว่ามีธรรมเนียมการแต่งงานกันในหมู่เครือญาติระหว่างศากยตระกูลกับโกลิยตระกูลซึ่งเป็นบ้านใกล้เรือนเคียง ทฤษฎีหนึ่งกล่าวว่าเป็นระหว่างทางที่พระนางมายา พระมารดาเสด็จกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของโกลิยตระกูล อันเป็นตระกูลดั้งเดิมของพระนาง เพื่อการประสูติพระกุมาร สำหรับพวกเราชาวญี่ปุ่น ทฤษฎีนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ง่าย แต่ที่จริงแล้วสิ่งนี้เป็นการตีความโดยอาศัยพุทธประวัติภาษาบาลีซึ่งเกิดขึ้นในราวคริสตศตวรรษที่ 5

ในวัฒนธรรมพราหมณ์ยุคก่อนคริสตกาล เชื่อว่าการคลอดบุตรเป็นมลทินเช่นเดียวกับการตาย การถือกำเนิดในโลกนี้เป็นผลแห่งกรรมในอดีตชาติ และยังกล่าวว่านี่เป็นมลทินอันสืบทอดบาปจากบิดามารดานั่นเอง ดังนั้น ดูเหมือนเชื่อกันว่าด้วยการสัมผัสมลทินนี้จะแผ่กว้างในตระกูล ใน "มานวธรรมศาสตร์"

(ต่อ)

จากที่อาจารย์ฟุกิตะแปลเล็กน้อยดังนี้

"พระโพธิสัตว์ ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐนั้น หาผู้ใดเปรียบมิได้ ได้ประสูติแล้วในมนุษยโลก ณ ลุมพินีชนบท อันเป็นหมู่บ้านของเจ้าศากยะทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข ด้วยเหตุนั้น เราทั้งหลายจึงพากันยินดีเบิกบานใจอย่างล้นเหลือ"

ซึ่งเป็นกฎจารีตของอินเดีย มีกฎเกณฑ์ว่าด้วยการชำระมลทินให้บริสุทธิ์สำหรับวงศ์ตระกูล มีบิดาและญาติวงศ์ 7 ชั่วโคตรที่เกี่ยวข้องกับกรณีนั้น เป็นต้น ทว่าเรื่องที่เกี่ยวกับมารดาไม่มีสิ่งใด ๆ เขียนไว้ อาจจะเป็นข้อยกเว้น หรือเป็นการพิจารณาว่า(มารดา)ต้องแบกรับมลทินแต่เพียงผู้เดียวหรือไม่ แต่ดูเหมือนว่าเป็นช่วงเวลาที่มารดาต้องแยกจากครอบครัว เมื่อใกล้ถึงประสูติกาล คิดว่าพระมารดาของพระศากยมุนีเองจากกรุงกบิลพัสดุ์ซึ่งมีพระญาติประทับอยู่เนื่องจากเหตุนั้นด้วยนั่นไม่ได้เป็นเรื่องพิเศษในสมัยนั้น แม้ (พระมารดา) แม้จะจากบ้านเมืองก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าเรื่องนั้นไม่ถูกยกขึ้นมาเล่าสืบทอดเป็นกรณีพิเศษ ข้าพเจ้าคิดว่าการที่ไม่มีเรื่องเล่าสืบทอดดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ก็น่าจะเป็นเพราะเหตุนั้นนั่นเอง เข้าใจว่าลุมพินีได้รับการยอมรับในฐานะเป็นสถานที่ประสูติอีกคราในสมัยพระเจ้าอโศกพร้อมกับการที่พระศากยมุนีทรงเป็นที่รู้จัก จนมาถึงสมัยพระเจ้าอโศก และได้กลายมาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ผลสัมฤทธิ์ของโบราณคดี

ลุมพินีตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของติเลาระโกต ในปีค.ศ. 1896 มีการค้นพบเสาหินที่พระเจ้าอโศกทรงให้สร้างไว้จากการขุดค้นของฟูเรอร์[8] ส่วนหัวเสาแตกหัก และล้มอยู่ แต่ว่ามีจารึกใจความว่า พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองไปบูชาสถานที่ประสูติของพระศากยมุนี และได้โปรดให้ยกเสาหินนี้ขึ้น

พระเจ้าปิยทัสสี ผู้ทรงได้รับการอำนวยพรจากเหล่าเทวะ (= พระเจ้าอโศก) ครั้นเมื่อ 20 ปีภายหลังจากการขึ้นครองราชย์ เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการด้วยพระองค์เอง ด้วยว่า “พระศากยมุนีประสูติ ณ สถานที่แห่งนี้” ทรงให้สร้างรั้วล้อมหิน (?) จากนั้นจึงทรงยังให้ตั้งเสาหินขึ้น ด้วยว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติ

---

[8] ผู้แปล : Alois Anton Fuhrer (26 พฤศจิกายน 1853-5 พฤศจิกายน 1930) นักภารตวิทยาชาวเยอรมัน ทำงานให้กองสำรวจทางโบราณคดีอินเดีย (Archaological Survey of India)

ณ สถานที่แห่งนี้” ลุมพินีคามจึงได้รับการลดหย่อนภาษี ให้เก็บเพียง 1 ใน 8 ส่วน (ของผลผลิต)[9] (จารึกพระเจ้าอโศก ณ ลุมพินี)

โบราณสถานแห่งนี้ ตรงกับบันทึกของพระนักเดินทางชาวจีน เช่น พระฟาเหียน พระเสวียนจั้ง ในทางภูมิศาสตร์เป็นสถานที่ซึ่งผู้คนยอมรับตรงกันมากที่สุดในฐานะสถานที่ประสูติของพระศากยมุนี โดยเฉพาะในบันทึกของพระเสวียนจั้ง มีกล่าวถึงเสาหินที่หัวเสาประดับรูปม้าหักโค่นลงอยู่ แม้ในจารึกพระเจ้าอโศกนั้นจะมีคำว่า “รั้วล้อมหิน” ซึ่งจนถึงบัดนี้ยังไม่อาจระบุความหมายได้แน่ชัดก็ตาม แต่ในปีค.ศ. 1901 วี. เอ. สมิธ[10] ได้ตีความที่นั้นว่าเป็น “ม้าหิน” อย่างไรก็ตาม ในเชิงภาษาศาสตร์แล้ว การตีความนี้ค่อนข้างเป็นไปไม่ได้ ด้วยถูกบันทึกของพระเสวียนจั้งชักนำ ไม่ค่อยได้รับการยอมรับ

โดยการสำรวจขุดค้น “วิหารมายาเทวี” ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปีค.ศ. 1976 ได้พบโครงสร้างงานก่ออิฐ ในสมัยราชวงศ์เมารยะ ด้วยการขุดค้นนี้เองในปีค.ศ. 1977 มีการค้นพบเศษของหัวเสารูปม้า ตรงตามบันทึกรายงานของพระเสวียนจั้ง

---

9 ผู้แปล : เทวานปิเยน ปิยทสฺสิน ลาชิน วีสติวสฺสาภิสิตฺเตน อตฺตน อาคาจฺจ มหียิเต หิท พุทฺเธ ชาเต สกฺยมุนี ติ สิลาวิคฑภี จา กาลาปิต สิลถฺภเภ จ อุสฺสปาปิเต หิท ภควํ ชาเต ติ ลุํมินิคาเม อุพฺพลิเก กเฏ อฏฺฐภาคิเย จ (จารึก Rummindei [Paderia]) “พระเจ้าปิยทัสสี ผู้เป็นที่รักแห่งเหล่าเทวะ (เทวานปิย) ภายหลังจากขึ้นครองราชย์ได้ 20 ปี ได้เสด็จฯด้วยพระองค์เองและได้ทรงสักการะ ด้วยว่าพระสักยมุนีพุทธเจ้าได้ประสูติ ณ ที่นี้ รั้วล้อมหิน อันพระองค์ทรงยังให้กระทำขึ้น และเสาหิน อันพระองค์ยังให้ตั้งขึ้น เพราะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติ ณ ที่นี้ หมู่บ้านลุมมินิ ได้รับการยกเว้นภาษี และให้เก็บ 1 ส่วน 8” ดูเพิ่มเติมใน Bloch, Jules. Les Inscriptions d’Asoka. Paris : Société d’Édition “Les Belles Lettres”, 1950, p. 157.

10 ผู้แปล : Vincent Arthur Smith (1848–1920) นักภารตวิทยาและนักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวไอริช

นอกจากนี้ ภาชนะทองคำสำหรับบรรจุพระธาตุถูกค้นพบ ภายในมีพระธาตุเล็ก ๆ บรรจุอยู่ แต่พระธาตุนี้เป็นของผู้ใด จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่อาจระบุแน่ชัดได้ เพราะมีโครงในสมัยราชวงศ์เมารยะโผล่ออกมา จึงมีข้อคิดเห็นว่านี่น่าจะเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระศากยมุนีซึ่งกล่าวกันว่าได้ถูกแบ่งปันอีกครั้งโดยพระเจ้าอโศกด้วย

ด้วยการสำรวจนี้ มีการยืนยันเป็นบางส่วนว่าที่ใต้ของซากสิ่งก่อสร้างนั้น ยังมีชิ้นส่วนปรักหักพังของหินแผ่นบาง ซึ่งประมาณอายุว่าเป็นของก่อนสมัยราชวงศ์เมารยะ และด้วยการสำรวจขุดค้น “วิหารมายาเทวี” อย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 โดยกองทุนพัฒนาลุมพินีของประเทศเนปาลร่วมกับสมาคมพุทธศาสนาทั่วประเทศญี่ปุ่น ภาพรวมทั้งหมดของเรื่องนั้นจึงได้กระจ่างขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น จากซากปรักหักพังของกองหิน ซึ่งถูกขุดค้นพบ ได้มีการค้นพบแผ่นหิน ซึ่งมีขนาดความยาว 70 ซ.ม., กว้าง 40 ซ.ม. และหนา 10 ซ.ม. โดยประมาณ เนื่องจากแผ่นหินนี้ ถูกตรึงไว้ด้วยอิฐรายล้อม และตั้งไว้ที่ตำแหน่งใจกลางของซากวิหารมายาเทวี จึงถูกสันนิษฐานว่านี่จะเป็น “ศิลากฤกษ์” ที่บ่งชี้สถานที่ประสูติของพระศากยมุนีหรือไม่ ทั้งยังมีนักวิจัยที่เชื่อว่า “รั้วล้อมหิน” ซึ่งเขียนไว้ในจารึกพระเจ้าอโศกข้างต้น คือสิ่งที่ทำไว้สำหรับป้องกัน “ศิลาฤกษ์” นี้หรือไม่

ปัจจุบัน รัฐบาลเนปาลได้อนุรักษ์สถานที่ค้นพบนั้นในฐานะของสถานที่ประสูติของพระศากยมุนีโดยการปักหมุดนี้ ลุมพินีได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (มรดกทางวัฒนธรรม) ในปีค.ศ. 1997 ปัจจุบัน อาคารก่ออิฐถือปูนสีขาวสำหรับป้องกันได้ถูกสร้างขึ้นในลักษณะครอบโบราณสถาน ที่เหนือซากวิหารมายาเทวีด้วย

ปริศนาแห่งตำนานการประสูติ

ก็อย่างที่ทราบกันว่าพระศากยมุนีกำลังจะถือประสูติ ณ ที่นั้น ตามตำนานเล่าว่าหลังจากที่พระนางมายาทรงสรงสนานแล้ว ได้ทรงยื่นพระหัตถ์ขวาไปเหนี่ยวกิ่งไม้ และประสูติพระโพธิสัตว์ทางพระปรัศว์เบื้องขวา แต่ทว่า การที่ “พุทธประวัติ

พระวิปัสสีพุทธเจ้า” ในมหาปทานสูตรต้องการเล่าเหตุการณ์ในทำนองเดียวกัน เป็นการอธิบายอย่างเรียบง่ายแค่ว่า “นางกษัตริย์ มิได้ประทับนั่งประสูติ มิได้ทรงประทับนอนประสูติ ทรงประทับยืน เป็นกษัตริยาที่ประสูติกษัตริย์โดยแท้”

เมื่อถือ “การยืนคลอดบุตร” และ “วรรณะกษัตริย์” ทั้งสองประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ต้องมีมาก่อน ก็ต้องเห็นว่าเรื่องเหล่านี้ได้พัฒนาไปสู่ตำนานการประสูติตอนหลัง

ธรรมเนียมในการยืนคลอดต้องการจะสื่ออะไรนั้น เราได้อาจจะลงความเห็นทันทีได้ ทว่า ตามคำบอกเล่าของเพื่อนนักวิชาการชาวทิเบต ชนเผ่าทิเบตยังยืนคลอดอยู่แม้กระทั่งปัจจุบัน กล่าวโดยละเอียดก็คือการคลอด ในท่ายืน โดยเอามือจับท่อนไม้ที่ยื่นให้เกาะในแนวขวาง บางที ด้วยการระบุวิธีการคลอดบุตรนั้น เราสามารถสันนิษฐานได้ว่านั่นอาจเป็นการเน้นถึงลักษณะพิเศษบางประการที่เผ่าศากยะมีก็เป็นได้ ท่วงท่าของพระนางมายาที่ประทับยืนนี้ ในสมัยหลัง ได้ถูกแสดงด้วยการนำเอารูปของนางยักษี เทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์มาเป็นแบบ

อนึ่ง การผูกโยงเรื่องวรรณะกษัตริย์และการให้กำเนิดทางสีข้างด้านขวาในทางคัมภีร์นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย นั่นคือความเกี่ยวพันกับบทกวีว่าด้วยปุรุษะซึ่งเป็นชนดั้งเดิม (ผู้แปล: ปุรุษสูกตะ) ซึ่งอยู่ในบทสรรเสริญของ

“คัมภีร์ฤคเวท” อันเป็นรากเหง้าของวัฒธรรมศาสนาของอินเดียที่มักถูกกล่าวถึง เป็นเทพปกรณัมเรื่องการสร้างสรรค์ดินฟ้าที่ว่าองค์ประกอบโครงสร้างของโลกปรากฏขึ้นจากแต่ละส่วนของร่างกายของปุรุษะ ในนั้นมีตอนที่ว่า “ปากกลายเป็นวรรณะพราหมณ์ แขนทั้งคู่กลายเป็นวรรณะกษัตริย์ ฯลฯ” มีการขยายการตีความเรื่อง “แขนทั้งคู่” นั้นว่าคือ “รักแร้” ยิ่งไปกว่านั้น ว่าคือ “สีข้าง” แต่ทว่า ข้าพเจ้ารู้สึกว่าในเรื่องการตีความนั้นออกจะเลยเถิดอยู่เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การที่มีบทเพลงสรรเสริญว่าด้วย “อินทรเทพ” (帝釈天 Taishakuten) เทพนักรบผู้เก่งกล้า เทพอันเป็นสัญลักษณ์ของวรรณกษัตริย์ในฐานะเทพนักรบ ถือกำเนิดจากทางสีข้างเบื้องขวา หลงเหลืออยู่ในบทสรรเสริญของ

“คัมภีร์ฤคเวท” นั้น เป็นสิ่งที่ควรจับตามอง

> ข้ามิปรารถนาการถือกำเนิดทาง(ช่องคลอด)นี้ นี้เป็นช่องทางที่ลำบาก ข้าตั้งใจจะถือกำเนิดออกทางสีข้าง (ฤคเวท 4.18.2)[11]

เราสามารถคิดได้ว่าผู้รวบรวมพุทธประวัติจงใจที่จะเล่าการที่พระศากยมุนีได้ประสูติในฐานะวรรณะกษัตริย์ซึ่งอาจจินตนาการถึงอินทรเทพพระองค์นี้ด้วย อนึ่ง การที่พาหนะทรงของอินทรเทพเป็นช้างเผือกมีสี่งาอาจเกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องการปฏิสนธิในครรภ์ด้วยก็เป็นได้

เมื่อเราลองพิจารณาดูเช่นนี้ เรื่องทั้งสองอันได้แก่ “การยืนคลอดบุตร” และ “วรรณะกษัตริย์” ซึ่ง “พุทธประวัติพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ต้องการจะเล่าแต่เดิมจึงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงลักษณะพิเศษของวงศ์ตระกูลที่ถือกำเนิด ไม่ได้ก้าวข้ามขอบเขตของมนุษย์เลย แต่ทว่า ต่อมาภายหลัง เรื่องเหล่านี้มาผูกกับการถือกำเนิดของอินทรเทพ ยิ่งไปกว่านั้น ท่าทางของพระนางมายาซึ่งประทับยืน ได้ถูกแต่งแต้มโดยการที่รับเอารูปของยักษี เทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์มาเป็นแบบ จึงกลายเป็นว่าเรื่องนี้ได้ก้าวข้ามความเป็นมนุษย์ มาอยู่ในสถานะการประสูติของบุคคลที่อยู่ในมิติเดียวกันกับเหล่าเทพเจ้า นั่นคือมีการแปลงเป็นเทพเจ้าอย่างแท้จริง ในเรื่องนั้นจะเห็นการจัดการศรัทธาความเชื่อ ที่จะเล่าขานบุคคลทางประวัติศาสตร์ ผู้ถือกำเนิดในตระกูลสูงส่งประจำท้องถิ่น ในมิติเดียวกันกับเหล่าเทพเจ้า และการจัดการนั้นเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดลักษณะพิเศษ ที่เรียกว่าการประสูติของพระโพธิสัตว์ ผู้ช่วยให้รอดซึ่งเป็นที่คาดหวังรอคอยของผู้คน

เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก

ในพุทธประวัติตอนประสูติของพระศากยมุนี มีเรื่องเล่าในฐานะของเหตุการณ์อันมีชื่อเสียงอีกเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเมื่อประสูติยังไม่ทันไร พระองค์ก็

---

[11] ผู้แปล: นาหมโต นิรยา ทุรฺคไหตตฺ ติรศฺจตา ปารฺศฺวานฺ นิรฺ คมานิ

เสด็จไป 7 ก้าว ทรงชี้ขึ้นบนฟ้าด้วยพระหัตถ์ขวา และชี้แผ่นดินด้วยพระหัตถ์ซ้าย และทรงประกาศว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก” (天上天下唯我独尊 Tenjōtenge-yuigadokuson)[12] ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าต้องการที่จะแนะนำคำอธิบายที่เนื่องด้วยการตีความตำนานนี้

ตำนานเรื่อง “7 ก้าว” นี้ เดิมทีเป็นเรื่องที่เสด็จไปในทิศทางเดียว แต่ทว่าในสมัยต่อมา ได้พัฒนาการเป็นเรื่องเล่า ซึ่งเสด็จไปทั้งสี่ทิศที่ละทิศ ถ้อยคำประกาศก็เช่นกัน ในพุทธประวัติเป็นจำนวนมากซึ่งหลงเหลือมาเป็นบทแปลพากย์จีนส่วนใหญ่แล้วตรงกันว่า “天上天下唯我独尊” (เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก) แต่ทว่า ในคัมภีร์ภาษาสันสกฤต หรือภาษาบาลี ถ้อยความนอกจากที่ว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก” ซึ่งตรงกับบทแปลพากย์จีนนี้ ยังปรากฏถ้อยความที่ว่า “นี้เป็นชาติสุดท้าย(ของเรา)” ด้วย นอกจากนี้ ตามงานวิจัยพุทธศิลป์เพราะรูปของพระพุทธเจ้าตอนประสูติซึ่งทรงชี้ที่ฟ้าและดินนั้น เป็นสิ่งยังไม่ปรากฏในอินเดียสมัยโบราณ รูป ที่รู้จักกันที่ทางวัดนำมาให้ผู้คนสรงด้วย “ชาหวาน”[13] ในเทศกาลฮานะมัทสุริ[14] นั้น สันนิษฐานว่าถอดภาพโดยอ้างอิงจากถ้อยความว่า “天上天下唯我独尊” ของบทแปลพากย์จีนนั่นเอง

---

12 ผู้แปล: สามารถเทียบได้กับ “อาภิสวาจา” สำนวนภาษาบาลีว่า “อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฐ หมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฐ หมสฺมิ โลกสฺส ...” เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐในโลก เราเป็นเจริญที่สุดในโลก ...

13 ผู้แปล: “ชาหวาน” แปลตรงตามตัวอักษรจาก 甘茶 (amacha) เป็นชาหมักที่ทำจากใบไฮเดรนเยีย

14 ผู้แปล: ฮานะมัทสุริ (花祭りHanamatsuri) เป็นงานเทศกาลเฉลิมฉลองวันประสูติของพระศากยมุนีพุทธเจ้า เรียกอีกอย่าว่า คัมบุทสุเอะ (灌仏会 Kanbutsu-e) ตรงกับวันที่ 8 เมษายนของทุกปี จะมีการประดิษฐานซุ้มที่มีพระศากยมุนีพุทธเจ้าตอนประสูติ มีการประดับตกแต่งอย่างงดงาม และพุทธศาสนิกชนจะนำ “ชาหวาน” (甘茶) ซึ่งเป็นน้ำชาหมักที่ทำจากใบไฮเดรนเยีย มาสรงพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ ประหนึ่งเป็นการสรงสนานพระโพธิสัตว์แรกประสูติ

“7 ก้าว” กับคติ 6 แห่งสังสารวัฏ

แล้วตำนาน “7 ก้าว” นี้แท้จริงแล้วต้องการจะบอกเล่าอะไรกันเล่า บางครั้ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินว่า “7 ก้าว” นี้ตามขนบหมายถึง “การก้าวข้ามคติ 6 แห่งสังสารวัฏ” แต่ ข้าพเจ้าไม่คิดว่าพุทธศาสนายุคเริ่มแรกจะสอนเรื่องคติ 6 แห่งสังสารวัฏแล้ว “คติ 6” ที่ปกติพวกเราเข้าใจในฐานะภพภูมิแห่ง “สังสารวัฏ” อันได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรฉาน อสูร มนุษย์ และสวรรค์นั้น เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดมาในพุทธศาสนามหายานหรือนิกายเฉพาะ และพุทธศาสนามหายานนั้น ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศจีนหรือประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่แรก ๆ แล้วได้พัฒนาไป ดังนั้นตำนานเรื่องเล่าเช่นนี้จึงแพร่หลายนั่นเอง ในพุทธศาสนาดั้งเดิมในอินเดียนั้นการกล่าวถึง “คติ 5” ซึ่งไม่นับรวมอสุรโลกด้วยนั้นเป็นกระแสหลัก ยิ่งไปกว่านั้นในศาสนาเชนซึ่งเกิดขึ้นร่วมสมัยกับพุทธศาสนา ก็ระบุว่าสังสารวัฏประกอบด้วยนรก สัตว์-พืช มนุษย์ และสวรรค์

อันว่าอสูร (阿修羅 ashura) ซึ่งถูกผนวกเข้ามาในภพภูมิแห่งสังสารวัฏภายหลังนั้น เป็นคำปริวรรตเสียงของคำว่า “อสุร” (asura) ในภาษาสันสกฤตหรือภาษาบาลี มีรากคำร่วมกับคำว่า “อหุร” (ahura) ในภาษาเปอร์เซียโบราณ เดิมทีหมายถึงเทพฝ่ายดี แต่ทว่า ภายหลัง ถูกเห็นว่าเป็น “ผู้ที่ไม่ใช่เทวะ” ซึ่งมีการลงอุปสรรคบอกความปฏิเสธ “อ” (ไม่-) ที่คำว่า “สุร” (เทวะ) และปรากฏในคัมภีร์พระเวทหรือมหากาพย์เป็นต้น ในฐานะอสูรร้ายผู้ที่ต่อสู้กับเหล่าเทวะ

ยกตัวอย่างเช่น ราหู ซึ่งอยู่ในเหล่าอสูร ตั้งใจที่จะดื่มน้ำอมฤตของเหล่าเทวะเมื่อมีการกวน(เกษียร)สมุทร แต่ถูกพระอาทิตย์และพระจันทร์ฟ้องจนถูกพระวิษณุตัดเศียรขาด แต่ทว่า ส่วนเศียรเท่านั้น ซึ่งน้ำอมฤตได้ซ่านไปถึงแล้วยังคงครองชีพอยู่ คอยติดตามพยาบาทพระอาทิตย์และพระจันทร์ บางครั้งบางคราวก็กลืนกินพวกเทพทั้งสองนั้น กลายเป็นอสูรร้ายที่ก่อให้เกิดสุริยุปราคาและจันทรุปราคานั่นเอง ถึงจะเป็นอสูรก็ตามแต่ในความคิดจักรวาลวิทยาอินเดียราหูก็เป็นหนึ่งในปวงเทพ เป็นผู้อาศัยอยู่ในสวรรค์

พุทธศาสนารับเอาอสุระเช่นนี้ในฐานะของบุคคลที่ไม่หยุดต่อสู้ และตั้งภพภูมิในวัฏสงสารต่างหาก แตกต่างไปจากสวรรค์ แล้วยิ่งไปกว่านั้น ได้ผนวกอสุระเข้าไปในกลุ่มเทวะ 8 เหล่าซึ่งรักษาคุ้มครองพุทธธรรม[15] หรือบริวารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสหัสรภุช[16] เราสามารถดูรูปของอสูรนั้นได้ ที่เทวรูปอสูระในกลุ่ม 8 เทพ-อสูร[17] ของวัดโคฟุกุจิ[18] จังหวัดนาระ เทวรูปอสุระในกลุ่ม 28 เทพ-อสูร[19] ของวัดซันจูซังเง็นโด[20] จังหวัดเกียวโต แต่ทว่า เดิมทีแล้วภพภูมิของอสุระนั้นไม่ได้อยู่ในสังสารวัฏเลย เมื่อพิจารณาดังนี้แล้ว ความประสงค์ที่จะตีความว่าเป็น “การข้ามพ้นคติ 6 แห่งสังสารวัฏ” ด้วยการดำเนิน “7 ก้าว” นั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ในฐานะความเข้าใจพุทธประวัติในยุคต้น

ความหมายของการดำเนิน “7 ก้าว”

ตั้งแต่สมัยโบราณ เลข “7” ปรากฏในวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลกนี้ ในฐานะตัวเลขศักดิ์สิทธิ์ มีคำอธิบายต่าง ๆ นานา เช่น ได้รับการตีความว่าเกี่ยวพันกับกลุ่มดาวเหนือทั้ง 7 ดวง[21] เป็นต้น นักศาสนวิทยา ชื่อ Mircea Eliade[22] เองก็เป็นนักค้นคว้าวิจัยเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเกี่ยวข้องกับเลข “7” เขาได้อ้างถึงตำนานการเสด็จดำเนิน 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติ ในขณะที่เขาสำรวจกรณีตัวอย่างต่าง ๆ

---

[15] 天龍八部衆 (tenryūhachibushū)

[16] 千手観音 (Senjukannon 二十八部衆 nijūhachibushū)

[17] 八部衆阿修羅 (Hachibushū-Ashura)

[18] 興福寺 (Kōfukuji)

[19] 二十八部衆阿修羅 (Nijūhachibushū-Ashura)

[20] 三十三間堂 (Sanjūsangendō)

[21] กลุ่มดาวเหนือทั้ง 7 ดวง คือ กลุ่มดาวหมีเล็ก (Ursa Minor)

[22] ผู้แปล: Mircea Eliade ชาวโรมาเนีย เป็นนักประวัติศาสนา นักเขียน นักปรัชญา และศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยชิคาโก

อ้างตาม Eliade หญิงคนทรง (shaman) ของเผ่าอัลไตซึ่งอยู่ในไซบีเรียตะวันตก ในจุดสูงสุดของพิธีกรรม นางจะปีนไปจนถึงรอยบากที่ 7 ซึ่งติดอยู่กับไม้เบิร์ช ไม้นี้เป็นสิ่งที่แสดงสัญลักษณ์ถึงแกนของโลกซึ่งเชื่อมสวรรค์ พื้นพิภพและใต้พิภพเข้าด้วยกัน ปลายยอดที่ปีนไปถึงนั้น ถูกวิเคราะห์ว่าเป็นต้นกำเนิดของการสรรค์สร้างฟ้าดินที่เรียกว่า "จุดสูงสุดของโลก" และ "จุดศูนย์กลางของโลก"

Eliade คิดว่าความหมายของ 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติเองก็สามารถเทียบได้กับกรณีนี้ ด้วยการเสด็จดำเนิน 7 ก้าว ทรงได้กลมกลืนกลายเป็นหนึ่งเดียวกับการสรรค์สร้างโลก และกำลังบ่งชี้ถึงการก้าวข้ามสภาวะความเป็นมนุษย์นั่นเอง

จริงอยู่ในการตีความตำนานการประสูติของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยจินตนาการ เมื่อเรามองอย่างอินเดีย เราสามารถอนุมานถึงสภาวะอันสูงสุดคือการกลายเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันที่เป็นมหาจักรวาลซึ่งปรัชญาของพราหมณ์มุ่งเป้าอย่างแท้จริง แต่ทว่า ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคำตอบซึ่งได้มาอย่างถูกต้องจากการศึกษาวิจัยไม่ได้ซับซ้อนอะไรเลย ออกจะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ทฤษฎีของอิชิงะมิ เซ็นโน (石上善應)[23] ซึ่งโต้แย้งความเห็น(ของ Eliade) นี้จากมุมมองของนิรุกติศาสตร์ เป็นสิ่งที่จี้จุดบอดของ Eliade อย่างแท้จริง

พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน

นอกจาก Eliade แล้ว ยังมีการศึกษาวิจัย "พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน" ซึ่ง van Gennep[24] ได้นำเสนอ "พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน"นั้นเป็นพิธีกรรมซึ่ง

---

[23] ผู้แปล: ศาสตราจารย์อิชิงะมิ เซ็นโน (石上善應 เกิดเมื่อ ค.ศ. 1929 ณ จังหวัดฮอกไกโด) นักวิชาการพุทธศาสน์ศึกษาชาวญี่ปุ่น ปัจจุบันเป็นศาสตราภิชานของมหาวิทยาลัยไทโช ศ. อิชิงะมิมีผลงานมากมาย

[24] ผู้แปล: Arnord van Gennep (23 เม.ย. 1873-7 พ.ค. 1957) เป็นนักมานุษยวิทยาคติชนวิทยาและวัฒนธรรมศึกษาชาวฝรั่งเศส

คนเราผ่านในช่วงชีวิต เป็นสิ่งที่พบเจอได้ในชนเผ่า หรือ วัฒนธรรมต่าง ๆ หรือสิ่งนี้คือสิ่งที่ถูกเรียกขานว่าเป็น "พิธีกรรมในวิถีชีวิต" พวกเราเองก็ผ่านพิธีกรรมมากมาย เช่น พิธีเกิด พิธีบรรลุนิติภาวะ พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น ด้วยการข้ามผ่านพิธีกรรมนั้น คนเราจะได้การยอมรับในฐานะสมาชิกของสังคมหรือองค์กร เป็นพิธีกรรมในการเข้าร่วม

ตัวอย่างเช่น ด้วยการผ่านพิธีบรรลุนิติภาวะ คนเราจะได้การยอมรับเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของสังคมผู้ใหญ่ บันจีจัมพ์ (Bungee Jump) ซึ่งกลายเป็นการละเล่นในปัจจุบันสำหรับคนที่ต้องการความตื่นเต้นเร้าใจนั้น ดั้งเดิมแล้วเป็นพิธีกรรมในพิธีบรรลุนิติภาวะซึ่งประกอบกัน ทีประเทศวานูอาตู (Vanuatu) ในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ คนจะเอาเถาวัลย์มามัด(ข้อ)เท้า แล้วกระโจนจากหอคอยสูงหรือจากหน้าผา ด้วยการผ่านพิธีกรรมนี้ เขาก็จะได้เข้าร่วมในสังคมของผู้ใหญ่นั่นเอง

ทฤษฎีของอิชิงะมินั้น ผูกโยงตำนานการเสด็จดำเนิน 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติเข้ากับพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน อิชิงะมิสันนิษฐานว่าพิธีกรรมการเดิน 7 ก้าว อาจประกอบขึ้นในฐานะพิธีการเกิดของ ศากยตระกูลหรือไม่ กล่าวคือ สันนิษฐานว่า เป็นการนำเอาพิธีกรรม ซึ่งใครสักคนจะอุ้มทารกแรกเกิดเดินไป 7 ก้าว แล้วประกาศเรื่องการเกิด มาเป็นต้นเค้าของตำนาน ถ้าหากว่าพิธีกรรมดังกล่าวเคยมีอยู่จริง เราสามารถจินตนาการได้เช่นกัน ถึงการฝากความหวังที่จะ "จบสิ้นสังสารวัฏ" อันเป็นความสนใจของมณฑลวัฒนธรรมอินเดียในสมัยนั้นจึงได้ประกาศว่า "นี่เป็นชาติสุดท้าย(ของทารกผู้นี้)" นอกจากนี้ ในฐานะของบิดามารดาก็ไม่เป็นไรที่จะกล่าวว่า "ทารกผู้นี้เป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก" ดังที่ได้กล่าวในหัวข้อ "สถานที่ประสูติ ลุมพินี" มาแล้วว่า เนื่องจากอินเดียในสมัยนั้น ถือว่าการเกิดเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ ดังนั้นเพื่อเป็นการชำระทำให้บริสุทธิ์ พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านเช่นนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

แม้การศึกษาเรื่องพิธีการเกิดของอินเดียสมัยโบราณจะไม่ก้าวหน้าก็ตาม แต่ตามการศึกษาเรื่องพิธีแต่งงาน มีการรายงานกรณีที่เจ้าบ่าวจะจับมือเจ้าสาวเดินไป 7 ก้าว แล้วประกาศการแต่งงาน ดังนั้น ถ้าหากพิธีการเกิดในการดำเนิน

“7 ก้าว” ในทำนองเดียวกันมีจริงในศากยตระกูลแล้วไซร้ ก็ไม่ได้เป็นเรื่องแปลกอะไรเลย

ด้วยการเพิ่มทฤษฎีของอิชิงะมิเข้าไป เราสามารถปรับแก้ความเข้าใจของ Eliade ที่ทำให้ความหมายของการดำเนิน 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติข้ามไปจนถึง “การกลายเป็นหนึ่งเดียวกับมหาจักรวาล” ได้ การที่พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน เป็นพิธีกรรมของการเข้าร่วม ซึ่งเป็นการได้การยอมรับทางสังคมหรือองค์กรแต่ดั้งเดิมนั้น หมายถึงการที่เวลา (เก่า) ได้ถูกรีเซ็ท ด้วยพิธีกรรมการเกิด และเวลาใหม่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีเกิด ชีวิตใหม่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีบรรลุนิติภาวะช่วงเวลาในฐานะของผู้ใหญ่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีแต่งงาน ช่วงเวลาของการครองคู่ฉันสามีภรรยาก็จะเริ่มต้นขึ้นนั่นเอง

ถ้าหากการดำเนิน “7 ก้าว” เป็นสัญลักษณ์ของการบรรลุถึงศูนย์กลางจุดสูงสุดของโลก และย้อนกลับไปที่จุดกำเนิดของการสรรค์สร้างฟ้าดินอย่างที่ Eliade กล่าว สิ่งนั้นไม่ได้เป็น“การกลายเป็นหนึ่งเดียวกับมหาจักรวาล” หรือ “การข้ามสภาวะความเป็นมนุษย์” แต่น่าจะหมายถึงการรีเซ็ทเวลาที่ก่อเกิดความหมายโดยพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน คือ หมายถึง “การเริ่มต้นช่วงเวลาใหม่” ที่แท้จริงเสียมากกว่า

อาจจะเป็นไปได้ว่า ตำนานซึ่งนำพิธีการเกิดของศากยตระกูลมาเป็นต้นเค้า ได้พัฒนาไปเป็นเรื่องเล่าเชิงปาฏิหาริย์ ว่าพระศากยมุนีได้เสด็จดำเนินด้วยพระองค์เอง 7 ก้าวและทรงประกาศว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก” และได้กลายมาเป็นเรื่องราวที่พวกเรารู้จักกัน สิ่งที่บ่งชี้ถึงการดำเนิน “7 ก้าว” แม้แต่ในตำนานเหล่านั้น น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นการรีเซ็ทเวลา กล่าวคือช่วงเวลาใหม่ได้เริ่มต้นขึ้นจากการที่พระศากยมุนี ซึ่งได้รับการพรรณนาว่าเป็น “ผู้ที่ประเสริฐสุดในโลก” หรือ “ผู้มีพระชาติเป็นครั้งสุดท้าย” เสด็จดำเนิน 7 ก้าวด้วยพระองค์เอง นั่นเอง อาจมองได้ว่าสิ่งนั้นเป็นการประกาศอันกล่าวถึง “การเริ่มของโลกใหม่” ที่พระโพธิสัตว์ทรงบ่งบอกด้วยพระองค์เองอย่างแท้จริง

ช่วงเวลาวัยเยาว์ของพระโพธิสัตว์

มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ

ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร เราทราบถึงการเพิ่มเติมช่วงเวลาที่เป็นทารก-วัยเยาว์ (ของพระโพธิสัตว์) ต่อเนื่องไปที่ตำนานการประสูติซึ่งเป็นส่วนเก่าแก่ที่สุดได้จากการเปรียบเทียบคัมภีร์ เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันดีในพุทธประวัติยุคหลัง เป็นเรื่องเล่าซึ่งกล่าวถึงอนาคตของพระโพธิสัตว์ โดยที่พวกพราหมณ์ผู้ได้รับเชิญมาเพื่อให้มาพยากรณ์พระกุมารพยากรณ์ว่า “พระกุมารผู้นี้ประกอบได้ด้วยมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ หากครองเรือน ก็จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หากออกผนวช ก็จักได้เป็นพระพุทธเจ้า”

แล้ว “มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ” เกิดขึ้นเมื่อใด อย่างไรนั้น เรายังไม่ทราบ แม้จะมีข้อความในคัมภีร์หรืออรรถกถาที่กล่าวว่า มีแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ในคัมภีร์พระเวท แต่ทว่า ในคัมภีร์พระเวทที่หลงเหลือในปัจจุบันซึ่งเรารู้จักกันนั้น ไม่สามารถพบเจอเรื่องนี้เลย นอกจากนี้ ลักษณะบางประการ เป็นลักษณะร่วมกันกับเทพในศาสนาฮินดู อวตารของพระวิษณุ และพระวรกายของพระนารายณ์ มีนักวิชาการบางคนที่คิดว่าเรื่องนี้สามารถย้อนกลับไปถึงการนับถือพระสุริยเทพได้

แม้ว่ามหาปุริสลักษณะ 32 ประการที่สืบทอดมาในคัมภีร์พุทธศาสนาจะมีลำดับแตกต่างกันก็ตามแต่เนื้อหาแทบจะเหมือนกัน และมีอิทธิพลต่อรูปลักษณ์ของพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง ยกตัวอย่างเช่น “พระอุษณีษะ” (頂髻相 chōkeisō) ซึ่งส่วนยอดกระหม่อมบนพระเศียรที่พูนขึ้นเหมือนมวยผม “พระอุณาโลม” (白毫相 byakumōsō) ซึ่งเป็นขนสีขาวที่ขึ้นอยู่ระหว่างพระขนง (คิ้ว) “พระฉวีสีทอง” (金色相 konjikisō) ซึ่งพระวรกายเปล่งปลั่งเป็นสีทอง เป็นต้น ล้วนเป็นพระพุทธรูปที่เราคุ้นเคยกันนั่นเอง นอกจากนี้ “กงจักรที่ฝ่าพระบาท” (足下輪相 sokugerinsō) ซึ่งมีลวดลายธรรมจักรอยู่ที่ฝ่าพระบาท เป็นสิ่งที่เรารู้

ได้ด้วยพระพุทธบาทหิน หรือ พระพุทธรูปปางปรินิพพาน[25] ซึ่งสามารถเห็นฝ่าพระบาทได้ เป็นต้น

อนึ่ง "พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า" ใน "มหาวทานสูตร" ไม่ได้ระบุชื่อของบุคคลจำเพาะ ในฐานะเหล่าพราหมณ์ผู้ที่ได้ทำการพยากรณ์ (พระโพธิสัตว์) แต่ทว่าในคัมภีร์พระวินัยหรือพุทธประวัติในสมัยหลัง ได้พัฒนาเป็นเรื่องเล่า ซึ่งชื่อของบุคคลจำเพาะ นาม "อสิตดาบส" เป็นผู้กระทำการพยากรณ์ ตำนานที่ว่า อสิตดาบสผู้นี้เป็นผู้พยากรณ์พระโพธิสัตว์ มีปรากฏใน "สุตตนิบาต" ซึ่งเก็บรักษาตำนานในยุคแรกไว้เป็นอันมาก แต่ทว่า ดังเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องลุมพินี ข้อความนี้เป็นนิทานที่มา ซึ่งถูกผนวกเข้ามาในฐานะของบทเกริ่นนำของพระสูตรนี้ การเห็นว่าส่วนนี้สามารถย้อนไปถึงสมัยเดียวกันกับเรื่องหลักนั้นเป็นการคำนวณเวลาที่เร็วเกินไป ในอินเดียสมัยโบราณ วราหมิหิระซึ่งได้สถาปนาโหราศาสตร์ ได้เอ่ยถึงชื่อของอสิตะในฐานะบุคคลผู้หนึ่งที่มีอยู่ก่อนหน้าเขา บุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลเช่นไรกัน หรือ เป็นบุคคลในตำนานหรือไม่นั้น ไม่อาจทราบแน่ชัดได้ ทว่า แม้แต่นอกพุทธศาสนาก็ตาม ดูเหมือน อสิตดาบสจะได้รับการเล่าขานสืบมาในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในโลกของการพยากรณ์อย่างโหราศาสตร์

การสิ้นพระชนม์ของพระพุทธมารดา

ใน "พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า" ใน "มหาวทานสูตร" เรื่องพระมารดาสิ้นพระชนม์ หลังจากที่ประสูติพระโพธิสัตว์ได้ 7 วันถูกเล่าสืบทอดมาที่ว่า 7 วันนั้น ต้องเป็นเรื่องทางศาสนาอย่างแน่นอน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า วันดังกล่าวนั้นเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ทราบดีว่าแต่เดิมนี่เป็นเรื่องที่ถูกสืบทอดมาในตำนานการประสูติ ซึ่งเป็นส่วนที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์อันเก่าแก่กว่าตำนานในช่วงวัยทารก-วัยเยาว์ เรื่องที่สิ้นพระชนม์หลังจากให้ประสูติการไม่นานนักเป็นเรื่องจริงทางประวัติศาสตร์

---

[25] ในขณะที่ไทยมีทั้งพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และปางปรินิพพาน แต่ในประเทศญี่ปุ่นเรียกว่าปางปรินิพพานทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ยังมีการเล่าสืบกันว่าพระนางปชาปตี/ประชาปตี[26] ซึ่งเป็นกนิษฐภคินีของพระนางมายาได้ทรงเลี้ยงดูพระศากยมุนี ตำนานที่ตรงกับเรื่องนี้ไม่มีใน "เรื่อง "พระพุทธทั้ง 7 พระองค์" หรือ ใน "พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า" ไม่มี นอกจากนั้นแล้ว เรื่องราวที่ปรากฏให้เห็นในพระวินัย หรือ ใน "อาคม-นิกาย" อยู่ในตำนานการออกผนวชของพระนาง(ปชาบดี) ซึ่งภายหลังท้ายที่สุดแล้วได้ก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ขึ้นนั้น เป็นเรื่องซึ่งได้รับการสืบทอดมาในฐานะที่เป็นคำพูดของพระอานนท์ พระพุทธอุปัฏฐากของพระศากยมุนีเท่านั้น (ว่า)

> "พระนางปชาบดี โคตมี ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นพระมารดาผู้อภิบาลเลี้ยงดู เป็นผู้ประทานเกษียรธาร หลังจากที่พระมารดาผู้ให้กำเนิดได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ทรงให้พระผู้มีพระภาคได้เสวยพระเกษียรธาร" (พระวินัยปิฎก จุลวรรค 10.1.3)[27]

เมื่อพิจารณาการศึกษาวิจัยเรื่องที่ว่าการแต่งงานในเครือญาติระหว่างศากยตระกูลและโกลิยตระกูลได้ถูกประพฤติปฏิบัติ การที่พระนางปชาบดี ผู้เป็นพระกนิษฐภคินีของพระนางมายากลายเป็นชายาในภายหลังนั้นน่าจะเป็นเรื่องปกติ หรือบางที พระนางอาจจะเป็นชายารองอยู่แล้วก็เป็นได้ มีการเล่าขานว่าพระนันทะผู้เป็นพระอนุชาต่างมารดาของพระศากยมุนีได้ถือกำเนิดจากพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางปชาบดี ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นเรื่องจริงโดยทั่วไป ทว่า เรื่องนี้ก็เหมือนกัน เป็นเรื่องที่ถูกเล่าขานในพระวินัยปิฎกหรือพุทธประวัติเท่านั้น ใน "เถรคาถา" ของขุททกนิกายบาลี ใน "อาคม-นิกาย" เรื่องพระนันทะได้รับการ

---

[26] ผู้แปล: 波闍波提 (Hajahadai ไทยเรียก (พระมหา)ปชาบดี)

[27] ผู้แปล: ... มหาปชาปตี โคตมี ภควโต มาตุจฺฉา อาปาทิกา โปสิกา ขีรสฺส ทายิกา ภควนฺตํ ชเนตฺติยา กาลกตาย ถญฺญํ ปาเยสิ ... (พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภิกขุณีขันธกะ) "พระนางมหาปชาบดีโคตมี ผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก เคยประคับประคองดูแลถวายเกษียรธาร เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคดื่มเกษียรธาร"

ชี้แนะให้ออกผนวชโดยพระศากยมุนีจนตัดความลุ่มหลงได้สำเร็จ เป็นเรื่องที่เล่าขานอย่างเรียบง่ายเท่านั้น

อนึ่ง พระนามว่า “ประชาบดี”(ปฺรชาปติ) ภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับพระนามของพระนางว่า “ปชาบดี”(ปชาปติ) นั้นได้ถูกกล่าวถึงในงานศึกษาพุทธประวัติของเซนารต์ ที่ปรากฏในบทนำ ได้ก่อให้เกิดความผิดพลาดอันใหญ่หลวง คำนี้เป็นรูปคำเพศหญิง (สตรีลิงค์) ของคำที่มีความหมายว่า “พระเจ้าผู้ให้กำเนิดโลก” ซึ่งก็คือ “พระเจ้าผู้สร้าง” ซึ่งสืบทอดมาจากปรัชญาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธศาสนา และยังเป็นคำที่มีความหมายว่า “ดาวอังคาร” ได้ด้วย ดังนั้น สำหรับเซนารต์ที่ต้องการอธิบายการที่พุทธประวัติมีต้นเค้ามาจากตำนานของพระสุริยเทพแล้ว คำนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่ปัญหาก็คือ เราจะตีความคำว่า “พระเจ้าผู้สร้าง”อย่างไรดี เนื่องจากคำนี้เป็นรูปคำเพศหญิง แม้จะตีความว่า “มารดาผู้ให้กำเนิด” ได้ก็จริงแต่ไม่อาจหมายถึง “มารดาผู้เลี้ยงดู” ไปได้เลย ในที่นั้น เซนารต์เห็นว่าหลังจากที่พระนางมายา พระมารดา ซึ่งพระนามหมายถึง “พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ” หรือ “ภาพลวงตา” ได้สิ้นพระชนม์ลง พระนางได้กลายเป็น “ประชาบดี” ผู้เป็นใหญ่ในการสรรค์สร้างจักรวาล และทรงเลี้ยงดูพระโพธิสัตว์ต่อไป เป็นการพยายามที่จะขจัดข้อขัดแย้งนั้นให้หมดไป

ตามการศึกษาซึ่งได้กระทำตามแนวภาษาศาสตร์ มีผู้เชื่อว่าพระนาม “ปชาปตี”ของพระองค์ ดั้งเดิมไม่ได้เป็นคำที่ตรงกับคำภาษาสันสกฤตว่า “ปฺรชาปตี” เสียง “ว” (va) ในภาษาถิ่นของอินเดียสมัยนั้นกลายเป็นเสียง “ป” (pa) ได้ แต่เมื่อแปลงกลับมาเป็นภาษาสันสกฤต (ผู้แปลง)ไม่ได้เข้าใจถูกต้อง มีกรณีที่สำคัญผิดเห็นเป็นศัพท์อื่นซึ่งพ้องเสียงแต่ต่างความหมายในภาษาถิ่น มีการอนุมานด้วยเช่นกันว่าคำว่า “ปชาปตี” ตรงกับกรณีนี้พอดี ซึ่งจะต้องเป็น “ประชา**ว**ตี” (ปฺรชาวตี) ที่มีความหมายว่า “ภรรยา” หรือ “ชายา” แต่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็น “ประชา**ป**ตี” (ปฺรชาปตี) ซึ่งมีความหมายว่า “พระเจ้าผู้สร้าง” ในหลายกรณีมีการเติมคำว่า “มหา-“ ที่แปลว่า “ผู้ยิ่งใหญ่” และเรียก(พระนาง)ว่า “มหาปชาปตี” ดังนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าเดิมทีคำนี้เคยมีความหมายว่า “พระชายาผู้ยิ่งใหญ่” ฉะนั้นแล้ว

ด้วยความเข้าใจผิดนั้นเป็นเหตุ เป็นผลทำให้ความหมายดั้งเดิมสูญไป กลายมาเป็นชื่อเฉพาะของบุคคลไปด้วยเหตุนี้เอง

ทรงไม่กระพริบพระเนตร

นอกจากนี้ ใน "พุทธประวัติพระวิปัสสีพุทธเจ้า" ใน "มหาวทานสูตร" ตำนานธรรมดาได้ถูกเล่าอย่างเรียบง่ายในฐานะตำนานวีรบุรุษ อย่างการที่พระโพธิสัตว์เป็นที่รักของผู้คนมากมาย ทรงได้รับการเลี้ยงดูโดยไม่มีสิ่งใดที่ไม่สะดวกสบาย มีเสียงไพเราะและเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ในบรรดาตำนานเหล่านั้น มีเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงอยากจะแนะนำให้รู้จัก

"มหาวทานสูตร" เล่าขานประวัติของพระวิปัสสี (วิปัศยิน) ซึ่งเป็นอดีตพุทธพระองค์หนึ่ง ในฐานะที่เป็นต้นสายของพระพุทธเจ้า[28] ทว่ามีเรื่องเล่าว่าในขณะพระโพธิสัตว์ประสูติอยู่ แต่ทรงไม่กระพริบพระเนตรราวกับเทพเจ้า ดังนั้น พระองค์ทรงถูกขนานพระนามว่า "วิปัสสี" (ผู้จับตาดู) นี่เป็นเรื่องเล่าที่มาของพระนามของพระวิปัสสี แต่เนื่องจากในขณะเดียวกัน ที่ทรงเป็นต้นสายของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ก็เลยเป็นธรรมดาที่เรื่องนี้ก็ถูกเล่าในฐานะที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง ซึ่งพระศากยมุนีทรงมีไปด้วย การที่ว่า "พระพุทธรูปปางปรินิพพานทรงหลับพระเนตร แต่พระศากยมุนีปางไสยาสน์ทรงลืมพระเนตร" ที่เรารู้จักกันนั้น ก็มีต้นเค้ามาจากตำนานนี้เอง ดังนั้น คำว่า "วิปัสสี"จึงได้กลายเป็นพระนามหนึ่งของพระศากยมุนีด้วย เรื่องนี้พวกเราส่วนมากเข้าใจว่าเป็น

---

[28] ผู้แปล: จากการศึกษาวิจัยทางวรรณคดีพุทธศาสนา รายพระนามที่เป็นวงศ์ หรือสายของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุด คือ รายพระนามของพระอดีตพุทธ 7 พระองค์ (รวมถึงพระศากยมุนีด้วย) ที่มีพระวิปัสสีพุทธเจ้าเป็นต้นสาย ในสมัยต่อมา วงศ์หรือสายของพระพุทธเจ้าได้พัฒนาขยายออกเป็น 24 พระองค์ (รวมพระศากยมุนีเป็น 25 พระองค์) ที่มีพระทีปังกรพุทธเจ้าเป็นต้นสาย และภายหลังยังขยายต่อไปอีก 3 พระองค์ รวมเป็น 28 พระองค์

พุทธประวัติของพระศากยมุนี แต่ทว่านี่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่น ซึ่งได้รับอิทธิพลของ “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ซึ่งได้รับการประพันธ์ให้เป็นต้นสายของพระพุทธเจ้า

(โปรดติดตามบทที่ 3 และ 4 ในฉบับต่อไป)